

הבחינה התרבותית של „הדיאלוג” הירושלמי מאת יצחק פינקל

לפני זמן קצר הוציא הקונגרס היהודי האמריקאי חוברת של שבועונה המוקדשת לסימפוזיון שנתקיים לפני ירחים אחדים בירושלים*). ועתה ניתנת הזדמנות להעריכו הערכה נאמנה. כידוע השתתפו בדו־שיח זה שנערך מטעם הקונגרס כשלוש מאות נציגיו שבאו להתווכח ולהתמודד עם הישראלים על חשיבות תפוצת אמריקה כחטיבה לאומית-תרבותית בחיי עם ישראל. למרות ביטויי האדיבות בדו־שיח שהתנהל שלשה ימים רצופים על חשיבות המדינה שבלעדיה לא תתקיימה התפוצות, לא נמנע הדוקטור יואכים פרינק, ראש משלחת יהודי אמריקה, מלהכריז במעמד זה, שלפי דעתו לא יבוא דבר ד' מירושלים בעתיד הקרוב ובזה נעשה ליריבו „המסוכן” של בן אמוץ, גדול נביאי ישראל. לתביעת דוד בן-גוריון ללמד את השפה העברית כשפה שניה בתפוצות בכדי לגשר גשרים ביניהן ובין מדינת ישראל, הצהיר פרינק שלימוד זה עלידי הדור הצעיר באמריקה, אינו בר-ביצוע. דברים אלה מעידים סוף יאוש במחשבה של שלילה. רבאי פרינק הבחין וגם הבדיל בין קודש לקודש, בין ציונות אירופה ובין הציונות הליברלית והדימוקרטית האמריקאית, שאינה דורשת עלייה והתיישבות. כעקיבא בשעתו הוא דורש „אכין”: „התרומה הגדולה ביותר שנוכל לתרום למדינת ישראל וגם לנו היא על ידי עלייה, אך ההיסטוריה מאלפת שמעולם לא היתה עלייה גדולה מאיזו אוכלוסייה יהודית שלא סבלה לחץ כלכלי, חברתי ופוליטי”. ועוד: „לימוד השפה העברית התקדם הרבה באמריקה, אך איני מצפה, ואני מזהיר על ההשלייה שמספר גדול בין היהודים ידברו שם עברית”. מאידך, הפגינו „חכמי אמריקה” אופטימיות מופרזת ותמימות ללא גבול בהקבילם הקבלות איריאליות בין יהדות אמריקה ובין תפוצות שונות, ששיגשגו ופרחו בשעתן, ללא זיקה, לפי דעתם לארץ-ישראל.

כידוע, ניתלים חסידי התפוצות בתלמוד הבבלי, פרי רוחם של התנאים והאמוראים, העולה לפי דעתם, על תלמוד הירושלמי. מבקשים הם להוכיח בכך את כח היצירה של הגולה. כל בר-בירב המצוי אצל דף גמרא יודע את יחס ההוקרה, רטט הקודש והחיבה שרחשו חכמי „התם” לגדולי „הכא”. אופיינית

* Congress bi-Weekly, Dialogue in Israel, Volume 29, No. 12, September, 24, 1962.

היא האימרה המפורסמת של התנא הגדול ר' זירא הבבלי בשנותו את דעתו בדין ירושה אחרי עלותו לארץ ישראל: «אוירא דארץ ישראל מחכים» (בבא בתרא, קנ"ח). וכן היא מעידה על הכרת עליונותה של א"י בעיני חכמי בבל. לדורשי סמוכין אלה נאה שאלת הספרי התמים באחד ממשלי קרילוב «האווזים», שמיוחו בשם זכות אבותיהם שהצילו את רומא נגד צליפות האיכר:

«באיזה זכות, שאל הזר, הרי שמעת אבותינו...»

דורשים אתם כבוד ויקר? «יפה מאוד, אולם אתם

— — — — — מה פעלתם ועשיתם?» (תרגום חנניה ריכמאן)

«מה זאת אומרת מה זכותנו

— יפה, יפה מאוד רבותי, שמוקירים אתם את תלמוד בבלי, הירושה הגדולה, הנצחית שהניחה לנו יהדות בבל, האם יצרה היהדות כאן תלמוד אמריקאי שתפליגו בהשוואות?

דלה וריקה היתה עמידתם של האמריקאים שבאו להתמודד עם נציגי אוכ-לוסייה המונה כשליש מיהודי אמריקה, אבל היא מפכה חיים לאומיים ותרבותיים רעננים. בשעה שהשמיעו האמריקנים גבוהות על ליברליות ודימוקרטיה, העמיד אותם שר-החינוך של המדינה, אבא אבן על העובדה ש-90 אחוז מיהודי ארצות-הברית אינם יודעים צורת אות עברית ומטעם זה הביע את חששותיו אם יתקיימו שם בתור קיבוץ אתני.

ואמנם יש בחיים התרבותיים של יהודי אמריקה כדי לעורר דאגה. החינוך היהודי העולה לסכום עצום של 100 מיליון דולאר לשנה אינו עושה פירות. רובם של חניכיו נפטרים בטקס של בר-מצווה בבית-הכנסת ותו לא, פרט לשיבוט ובתי-ספר הכל-יומיים שתלמידיהם מקבלים בהם חינוך יסודי יותר, אלא שתלמידים אלה מהווים רק 2 וחצי אחוז מילדי ישראל באמריקה בגיל בית-הספר.

תוצאות המיסקר שנערך לפני זמן בין 10000 תלמידי ת"תים מפצות אור על טיב החינוך היהודי באמריקה. למעלה מחמישים אחוז מבקרים בית-ספר של יום ראשון בלבד. שם הם לומדים סיפורי תנ"ך באנגלית, קריאה מכאנית כחצי שעה בעברית, ויוצאים ידי חובתם בתפילות אחדות, כ-«אדון עולם» «שלוש עליכם» ו-«אין כאלוקינו». במיסקר הנזכר נכשלו אף תלמידי הכיתות הגבוהות ולא ענו על רובן של 175 שאלות בעברית פשוטה. לצערנו, הולמת האמרה «רבי לא שנאה, היא מנין» את מצב-העניינים המעציב. המורה מן הטיפוס הישן, הנאמן והמסור שראה את ההוראה כעבודת הקודש, כבר איננו. את מקומו ירשו צעירים וצעירות שידעוניהם מוגבלות וקלושות, הם לא קראו ולא שנו ואינם ראויים להוראה. המורים הללו משתמשים בהוראה עברית ארעית בכדי להתפרנס בזמן שמתכוננים למקצועות כרפואה, הנדסה ופרקליטות. אשר לחינוך לבוגרים, שעליו מתופפים ומחצצרים בתי-הכנסות השונים, השתיקה יפה לו.

בעוד שיש ומתפארים ב-«מנהג חדש» של אולפנים, שבהם ילמדו עברית על קצה המזלג, באה המציאות של מעמד העברית, ומטפחת על הפנים. כלום יש

מידה נכונה יותר כדי להעריך את רמת התרבות של יהודי אמריקה ממעמד העתונות העברית כאן? ה"בצרון", שנוסד לפני 25 שנים על ידי רב צעיר ז"ל ו"הדואר" המתקיים למעלה מ-40 שנה — כתבי-עת אלה נאבקים על קיומם ללא סיוע מן ההסתדרויות הלאומיות שמנהיגיהן מפריחים דברים מן השפה ולחוץ על חשיבות תרבות עברית. בוועידות השנתיות של ההסתדרויות — בקונגרסים, מועצות, ומסיבות משלמים מס שפתים לתרבות עברית על ידי החלטות-סרק המתקבלות לכתחילה "פה אחד" על מנת שלא לקיימן. מאות אלפים דולאר מתבזבזים על ידי האירגונים על דברים של מה בכך, בזמן שה"בצרון" ו"הדואר" נמצאים בסכנת חידלון.

היהדות האמריקאית אמנם מצטיינת במעשי צדקה וחסד לתפארתה ולזכותה. היא נתבעת ונותנת לבתי חולים, בתי זקנים וכדומה, אבל הפדרציות המעניקות ביד רחבה למוסדות אלה, זורקות רק פירורים לדברים שברוח וקופצות ידיהן ביהוד מתרבות עברית.

ללא חינוך עברי ראוי לשמו, סובלת יהדות אמריקה מחוסר דם ואף אינה מסוגלת להתפרנס מן המוכן, כי נכסי הדורות הם כספר החתום לפניהם: התנ"ך, התלמוד וגם הספרים העממיים ביותר כגון המשנה, עין יעקב, המדרש וספרי המוסר שהיו רווחים בין המוני ישראל באירופה, הם מהם והלאה. כשנפטר במשפחה האב הבר-אורין או הסב, מורידים קודם כל את הספרים העברים אל המרתף ומשם הם מוצאים את דרכם לאשפתות ניו-יורק, כותב השורות האלה ראה בעיניו ש"סים וספרים יקרי מציאות מתגלגלים במרתפים בין סחבות וגרוטאות. אכן, אכן, מיד עם הספר נשמט הספר.

מיכאל ששר, מחנך וסופר ישראלי, שהופיע בהרצאותיו מטעם מוסד "הלל" לפני סטודנטים יהודיים בכמה אוניברסיטאות אמריקה, מספר על פגישותיו אתם כדברים האלה: "נראה שלא קיבלו שום חינוך יהודי, הם זוכרים רק חגיגת הבר-מצווה; קשה למצוא סמל יהודי בפנימיות; לא ראיתי שום תמונה על נושא יהודי, רק השמות כגון אפשטיין, בירנבוים וכך מזהים אותם עם יהודים". (הסטור-דנט היהודי בארצות-הברית, הדואר, כך ל"ט, גליון כ"ח).

אכן יש מקום להשוואות היסטוריות, הרי גורל יהדות אלכסנדריה צריך לפקוח את עינינו לסכנה הנשקפת לקיבוץ לאומי שניזון מתרגום ותרבותו היא תרבות לעז. יהדות אלכסנדריה במצרים שמנתה בשעתה למעלה ממיליון נפש, הצטיינה כיהדות ארצות הברית, ב"טמפלים" מפוארים שעמודיהם היו משובצים אבנים יקרות, כסף וזהב, התלמוד מתאר בית כנסת אחד ואומר: "מי שלא ראה דיפלוסטין של אלכסנדריה של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל... כמין בסיליקי גדולה היתה, סטיו לפני מסטיו... והיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א סנהדרי גדולה"... (סוכה, נא) אבל למרות בתי הכנסיות הנהדרים ובית מקדש שבנו, הוא מקדש חזניו, אבדו יהודי מצרים במרוצת הזמן את שפת אבותם והתנ"ך המקורי היה בשבילם כספר החתום ונזקקו לתרגום יווני. חכמינו ראו, כידוע, בתרגום זה שואה לאומית, התנוונות והתבוללות של ניוון אחים: "והיה

היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל, שלא היתה התורה יכולה להיתרגם כל צרכה" (סופרים, א)

גם הפילוסוף פילון, שהיה בין המשלחת שהתייצבה לפני קליגולה בשנת 22 לפני הספירה למחות ולהתאונן על השמצת אפיון האנטישמי את יהדות אלכסנדריה, לא ידע עברית. "החינוך היהודי שלו היה מוגבל וידיעותיו של השפה העברית מוטלים בספק. את ידיעותיו בכתבי־הקודש שאב מתרגום השבעים והפרשנים ההילניסטיים שמצאו להם מהלכים בין יהודי אלכסנדריה". (עיין אנציקלופדיה יהודית סטנדרטית, עמוד 1502, מאת ההיסטוריון ססיל רות). כך ירדה מבמת עם ישראל קהילה בת מיליון נפש ללא השאר לנו שום יצירה רוחנית. פרט לספרון "נגד אפיון" מעין חוברת של "ליגה נגד ההשמצה" מאותם ימים.

יש לציין, כי עשרת השבטים שהמסורת היהודית "שמרה" עליהם, מתוך בקשת נחמה פורתא, מעבר לסמבטיון האגדי ומאחורי "הרי החושך", לא טבעו לפתע פתאום בים התיכון. בשנקרעו מגוף האומה והגלו לארצות האימפריה האשורית, מהם שנצטרפו לגולת בבל ויש ששכחו את צור מחצבתם והסתגלו לחיים הריאליים. על נהרות אשור הם לא בכו ולא התגעגעו בפעימת הלב על מולדתם; הם שינו את לשונם והתערבו בין הגויים. ומאידך, גלויות שהחזיקו בלשון הקודש, שפת רוח האומה, לא רק שהמשיכו את קיומם, אלא יצרו יצירות גדולות ובהן העשירו והיפרו את חיינו התרבותיים, כגולת בבל, למשל, ויהדות ספרד וארצות מזרח אירופה בימינו.

יהדות אמריקה הטובעת בים עם־ארצות הולכת ונטמעת לעינינו בקצב מהיר והולך על ידי גישואי־תערובת שכבר עלו עד 10 אחוז. הגיגות נוצריות מובהקות, כיום הגנוסיה של הנוצרי, שאז מביאים היהודים לכבוד החג מתנות לבני המשפחה ומכניסים את עץ האשוח לתוך ביתם, היא תופעה רגילה ושוב אין שמים לב אליה. אמנם יש והם אינם מעליבים את נרות החנוכה, שמדליקים יחד עם האשוח המואר אורות צבעונין, ככותים הקדמונים, "שאת ד' היו יראים ואת אלוהיהם היו עובדים". (מלכים ב', ל"ג).

ומקונגרס לקונגרס: אשר למצב העברית באמריקה, כדאי להביא את דברי תגובתו של הביבליוגרף הידוע, ג. קרסל ב"מאזנים" (אלול, תשכ"ב־תשרי, תשכ"ג) לקונגרס העברי ולוועידה העולמית לחינוך יהודי בירושלים במאמרו "עברית לשם מה?"

"אין חולק על כך שהעושים למען העברית והחינוך העברי בגולה הנם חלוצים ראויים להוקרה ולהכרה... שאלתי מכוונת בראש ובראשונה לעסקני העברית והחינוך העברי בגולה: עברית זו שאתם מוסרים את נפשותיכם עליה ומקהילים כינוסים כאן ובמקומותיכם, לשם מה היא באה?"

בענין החינוך קלע מר קרסל אל המטרה. בהסתמכו על הדיונים בוועידה העולמית לחינוך יהודי בירושלים הוא מוצא ש"חינוך יהודי בגולה לרבות חינוך עברי, אינו מחייב את ארץ ישראל ואת העלייה אליה". וקולעת כמובן הערכת מצב החינוך העברי בארצות־הברית דברי ד"ר א. ריגור ז"ל שהביא אדיר כהן

ברשימתו באותה חוברת של "מאזנים", הוועידה העולמית לחינוך יהודי...
 ...החינוך הציוני בארצות המערב ירש במידה מפתעת את הדיאלקטיקה של
 ההשכלה והאמנציפציה; כמוהו הוא מכריז על הזדהות עם עם-הארץ במדינה,
 בכלכלה, בתרבות ובאידיאלים כיסוד היהדות בתפוצות, ובהעלם אחד הוא גם
 מטיף לחינוך עברי של לימוד חומש, היסטוריה ישראלית ותפילות, כעין נספח
 לא-מזיק לחינוך הכללי. לדעתם, החינוך העברי בבואה של ממשות שהיתה פעם
 או שקיימת גם עתה במקום אחר, אך לא ממשות קיימת בזמן ובמקום; על-ידי
 כך נהפכים המקצועות, שמלמדים אותם לתלמידים עברים בתפוצות, לאברים
 מדולדלים, שניתקו מהגוף החי".

לאור המצב כהויתנו, יש לשאול, מאין באה הביטחה של נציגי אמריקה
 בסימפוזיון בהמשך קיומם בתור קיבוץ אתנית-תרבותי בארצות הברית? האם היא
 מבוססת על השיש והפלדה של ה"מרכזים" וההיכלים הצצים כפטריות ב"סובר-
 ביה" שעליהם גאוותם? רואים הם אותם כסימן להתעוררות דתית פנימית בזמן
 שידוע, כי על פי רוב תכניהם "התרבותית" כוללת ריקוד, משחק קלפים ואספורט.
 במקום להפש סמוכין והקבלות אל גלויות שחיו חיי תורה ומסורה, שמעולם
 לא ניתלשו מקרקע המולדת במובן הרוחני, ישתוו ליהודי אלכסנדריה שיש ביניהן
 מכנה משותף — העם-ארצות וההתבוללות.

אכן, אין למעט את דמותה ולזלזל במערכה של יהדות אמריקה שכתבה
 וכותבת דפי זהב של מסירות ונאמנות בהיסטוריה של עמנו. יעידו על כך
 מימון המחותרת לפני קום המדינה והעלייה "הבלתי-חוקית", השתתפותם של כמה
 צעירים במלחמת השיחרור, ההשקעות במפעלים שונים, הפצת אגרות המילוה
 בסכום של מאות מיליוני דולארים, התרומות והמגבית היהודית המאוחדת שהכניסה
 מאז היווסדה את הסכום העצום של 1500 מיליון דולאר. אבל מה עושה יהדות זו
 לקיומה היא שלא תינתק מן האומה על ידי עם-ארצות וטמיעה העושות שמות
 בה? מצב עגום זה לא נתפרש בדו-שיח הירושלמי: נוצר רושם כאילו לא בא
 אלא לשם סיפוק פירסומת לקונגרס היהודי, שאינו מייצג את יהדות אמריקה ולא
 קיבל ממנה יפוי-כוח לדבר בשמה. יהודי אמריקה אינם מזדהים עם רוח הפחדנות
 שגילו אחדים מנציגי הקונגרס בהקימם לתחייה את דחליל דו-האזרחות, החביב על
 "המועצה האמריקאית למען היהדות". למרות ההתמרמרות נגד "אמירת קדיש
 מוקדמת" אחרי יהדות אמריקה צריכה האמת המרה להיאמר, שנציגי הקונגרס
 לא הראו במשך ימי השתתפותם ב"דיאלוג" רצון לפתור בעיית המשך קיומו
 של הקיבוץ היהודי בארצות-הברית פתרון נאמן ברוח יעודינו ההיסטוריים.

